

ФОРМУВАННЯ ДИДАКТИЧНИХ НАВИЧОК У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Стаття присвячена аналізу професійної підготовки майбутнього фахівця іноземної мови на основі суб'єктної діяльності через призму вимог ХХІ століття. Зокрема розглядається формування дидактичних умінь та навичок в професійній підготовці майбутнього вчителя іноземної мови на основі інтегративного та комунікативно-діяльнісного підходів, а саме: оволодіння певними фоновими та краєзнавчими знаннями та вміннями; уміння розуміти діалог культур та брати участь в ньому; знання та вміння вербальної та невербальної комунікативної поведінки; доречне використання лінгвістичного соціокультурного мінімуму тощо.

Автором визначено перспективні напрями сучасної дидактичної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови.

Ключові слова: *теоретична і практична професійна підготовка, іноземна компетентність майбутнього вчителя іноземної мови, дидактичні вміння та навички, засоби навчання.*

Березюк Юлія. Формирование дидактических навыков в профессиональной подготовке будущих учителей иностранного языка

Статья посвящена анализу профессиональной подготовки будущего специалиста иностранного языка на основе субъектной деятельности через призму требований ХХІ века. В частности, рассматривается формирование дидактических умений и навыков в профессиональной подготовке будущего учителя иностранного языка на основе интегративного и коммуникативно-деятельностного подходов, а именно: овладение определенными фоновыми и краеведческими знаниями и умениями; умение понимать диалог культур и участвовать в нём; знания и умения вербального и невербального коммуникативного поведения; уместное использование лингвистического социокультурного минимума.

Автором определены перспективные направления современной дидактической подготовки будущего учителя иностранного языка.

Ключевые слова: *теоретическая и практическая профессиональная подготовка, иноязычная компетентность будущего учителя иностранного языка, дидактические умения и навыки, методы обучения.*

Постановка проблеми. Зміни пріоритетів освітнього процесу в вищій школі визначають спрямованість сучасного суспільства на розвиток людини, результатом якого є професійна підготовка мобільної, гнучкої, інноваційної, компетентної та конкурентно спроможної особистості, здатної до творчої діяльності та співпраці з представниками інших культур. Актуальність означеної проблеми розкрита у законодавчих і нормативних документах: “Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання” (2002), “Європейському Мовному Портфелі” (2011), “Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року” (2012); Законах України “Про вищу освіту” (2014), “Про освіту” (2017); Концепції “Нова українська школа” (2018) та ін.

Зазначене зумовлює потребу вдосконалити та розширити зміст професійної підготовки майбутнього вчителя, здатного не тільки до критичного мислення, ініціативності та креативності, а й відкритого до нових ідей, потреб суспільного життя. Відповідно необхідно вдосконалити та розширити зміст професійної підготовки, насамперед, майбутніх учителів іноземної мови, від результатів діяльності яких залежить ефективність раннього навчання іншомовному спілкуванню, сформувати в них такі дидактичні навички, які є актуальними в ХХІ столітті.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми теоретичної і практичної професійної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови висвітлено в дослідженнях Н. Басай, О. Бігич, О. Божок, Л. Калініної, Р. Мартинової, О. Миролубова, І. Самойлюкевич, В. Редька. Особливості дидактичних умінь та навичок вчителів іноземної мови досліджено в наукових розвідках Н. Зоріної, Н. Гальскової, Н. Гез, О. Коломіної, В. Плахотника, Т. Полонської, С. Роман, В. Сафонові та ін.

В цілому аналіз наукової літератури засвідчує, що проблема підготовки майбутніх вчителів іноземної мови набула стану державно важливої, що призводить до формування соціального запиту на її дослідження, зокрема, що стосується оволодіння сучасними дидактичними засобами.

Проте проблема реалізації творчого підходу до використання дидактичних засобів навчання майбутніми вчителями іноземної мови та професійної підготовки майбутніх фахівців, враховуючи особливості використання підручників з іноземних мов зарубіжних видань, не набула всебічного комплексного вивчення, що вимагає її системного розгляду.

Саме тому **метою** нашої статті є: проаналізувати формування дидактичних умінь та навичок XXI століття через призму професійної підготовки майбутніх вчителів іноземної мови.

Виклад основного матеріалу. Особливість розвитку сучасної професійної педагогічної освіти, як стверджують науковці, полягає в необхідності підготовки таких фахівців освітньої сфери, які у своїй діяльності спираються не лише на актуальні вимоги сьогодення, а й на прогнозовану перспективу соціального замовлення.

Науковці зазначають, що на сучасному етапі основне завдання закладу вищої освіти – це створення такого освітньо-розвивального середовища, у результаті взаємодії з яким у майбутнього вчителя формується готовність до педагогічної діяльності на основі знання сучасних педагогічних технологій, розуміння ним своєї індивідуальної сутності, на базі якої розробляється особистісна педагогічна концепція врахування соціокультурного контексту, трансформації усталених поглядів на дидактичні методи й засоби навчання.

О. Пехота справедливо зазначає, що сучасна особистісно-орієнтована вища педагогічна освіта визначається, в основному, на повсякденному рівні як повага до особистості студента; визнання її унікальності; на діалогічному характері лекцій і практичних занять; як співпраця та співтворчість в освітньому процесі, у науково-експериментальній роботі; використання методів і прийомів часткової індивідуалізації навчання та застосування концептуальних підходів до професійної підготовки [7].

Відтак, з погляду педагогічного тлумачення поняття “підготовка” трактується як “діяльність, спрямована на навчання, надання необхідних знань” [1]. У нормативних документах МОН професійну підготовку майбутнього вчителя визначають як процес формування фахівця певної галузі освітньої діяльності, процес оволодіння студентом професією вчителя [5]. Н. Баришников трактує поняття “професійна підготовка” як процес професійного розвитку фахівця, що забезпечує набуття базових знань, умінь, навичок і якостей, практичного досвіду і норм поведінки, які дають можливість успішної роботи з певної професії.

Більшість учених традиційно розглядають професійну підготовку майбутнього вчителя в системі загальнопедагогічної підготовки, сконцентрованої навколо наступних положень:

- єдність теоретичної та практичної підготовки до педагогічної діяльності, що забезпечує взаємозв'язок методологічної, спеціальної, загальнопедагогічної, психологічної, професійно-етичної, дидактичної й методичної підготовки майбутніх учителів, формування в них сучасного стилю цілісного науково-педагогічного мислення, бажання здійснювати професійну самоосвіту;

- оволодіння певним обсягом суспільних і наукових знань зі своєї навчальної дисципліни й суміжних галузей науки, оволодіння високим рівнем загальної професійної культури, знання педагогічної теорії, загальної, вікової та педагогічної психології, оволодіння самокритичним аналізом своїх професійних результатів, формування широкого кола знань та вмінь, пов'язаних з освітньою діяльністю;

- засвоєння системи професійних знань, умінь, навичок, формування соціально значущих і професійно важливих якостей особистості майбутнього вчителя;

- формування системи, що характеризується взаємоузгодженням компонентів: теоретичної й практичної підготовки з суспільних наук, педагогічних, психологічних, спеціальних дисциплін та методики викладання фахових дисциплін;

- формування дидактичних умінь та навичок, необхідних при оволодінні певною галуззю наук.

С. Лісова пропонує в професійній підготовці майбутніх учителів виділити три етапи: адаптацію студентів до умов освітнього процесу в закладах вищої освіти; активне засвоєння методологічних умінь і навичок; професійну орієнтацію і спрямованість форм та методів навчання [4].

Адже важливим у роботі вчителя іноземної мови є не лише впровадження традиційних та інноваційних методів, форм, засобів навчання, а й забезпечення логіки поетапного переходу вивчення іноземної мови на нові європейські та світові стандарти, ґрунтуючись на наукових підходах і сучасних дидактичних умовах.

Потрібно звернути увагу на думку А. Щепілової, яка виділяє групу додаткових компетентностей майбутніх учителів іноземної мови, що є також ключовими в підготовці. До них належать: лінгвістична компетентність – знання про системи та структури мов, що вивчаються, правила їх функціонування в

процесі комунікації; дискурсивна компетентність – уміння планувати мовну поведінку відповідно до функціональної мети спілкування; соціолінгвістична компетентність – відбір лінгвістичних засобів відповідно до соціальних умов спілкування; соціальна компетентність – використання різних стратегій в умовах взаємодії з людьми та навколишнім світом; соціокультурна компетентність – формування мовної та немовної поведінки з урахуванням норм соціумів, що говорять мовами, які вивчаються; компенсаторна компетентність – здатність заповнити прогалини в мовній, мовленнєвій та соціокультурній складовій [11]. Саме такими дидактичними уміннями та навичками повинен володіти сучасний вчитель іноземної мови.

Отже, аналізуючи викладене вище, у контексті нашого дослідження професійна компетентність майбутнього вчителя іноземної мови розглядається науковцями як його сформована інтегральна характеристика, що передбачає оволодіння необхідною сукупністю знань, умінь, навичок, певними компетентностями та наявністю особистісних характеристик, які забезпечують ефективне виконання завдань іншомовної педагогічної діяльності в процесі навчання і виховання учнів.

На підставі аналізу діяльності педагогічних університетів більшість учених дійшла висновку, що формування професійної компетентності майбутніх учителів іноземної мови можливе лише за умови міжпредметної інтеграції та координації освітнього процесу

Так, на думку вченого В. Редька, знання іноземної мови сприяє інтеграції особистості в систему світової та національної культури. Він пропонує в підготовці майбутнього вчителя іноземної мови визначати такий змістовий склад іншомовної культурологічної компетентності: когнітивний, діяльнісний, мотиваційний, особистісно-оцінювальний та емпативний, у процесі яких формуються дидактичні уміння та навички [8; 9]. До когнітивного компонента він відносить знання культури країни, мова якої вивчається, до діялісного – навички, уміння, досвід використовувати знання про культуру іншої країни відповідно до соціальних умов і ситуацій спілкування.

Потребу в оволодінні культурологічною інформацією та досвідом її використання в різноманітних життєвих ситуаціях учений відносить до мотиваційного компонента. Особистісно-оцінювальний компонент, на думку дослідника, включає в себе навчальні якості, самооцінку й самоаналіз рівня володіння досвідом адекватного використання культурологічних знань, а до емпативного віднесено готовність до спілкування з представниками чужої культури, толерантне ставлення до їхнього життєвого досвіду й умов, у яких здійснюється комунікація. О. Першукова, на основі сучасного європейського досвіду підготовки майбутнього вчителя іноземної мови, показує, що найчастіше використовуються два компоненти розвитку соціокультурної компетентності – монокультурний і міжкультурний [6].

Характерними ознаками монокультурного компоненту є стереотипне сприймання дійсності, упереджене ставлення до інформації, брак порівнянь із соціокультурними особливостями рідного студентів народу, а в міжкультурному є такі варіанти, як кроскультурний, багатокультурний та транскультурний. Їх поєднують певні характерні ознаки: неупереджене ставлення до інформації, нейтральність стилю навчання, культурний релятивізм або відсутність рис етноцентризму, толерантне ставлення до проявів “чужого”, культурологічна й ситуативна автентичність текстів, наявність порівняння двох і більше культур, спрямованість на збагачення загальної культури особистості, заперечення відмови від національної ідентичності, увага до етнічної неоднорідності як народу, мова якого вивчається, так і народу рідного.

На думку І. Бім, В. Калініна, А. Конишевої та інших, для успішної підготовки в процесі навчання майбутньому вчителю іноземної мови необхідно володіти не лише засобами іншомовного спілкування, але й змістовими знаннями про країну, мову якої вивчаємо, тобто фоновими знаннями [1].

Так, І. Бім вважає: [“Учитель іноземної мови – це не тільки вихователь узагалі; а передусім, “уповноважений” культури мови, яку вивчають. Тому необхідно прагнути добре володіти іноземною мовою як елементом іншої культури, збагачувати й поповнювати свої краєзнавчі знання, підвищувати свій культурний рівень” – Авт.] [1].

Л. Калініна, І. Самойлюкевич та інші вчені визначають провідним інтегративний підхід у професійній підготовці майбутнього вчителя іноземної мови і розглядають його як поєднання якісних знань з теоретичних основ методики навчання іноземної мови і суміжних з нею наук; володіння ефективними видами освітньої діяльності щодо формування в учнів компетенцій (мовної, мовленнєвої, соціокультурної), які передбачені навчальною програмою з іноземної мови; формування вмінь раціонально й ефективно організовувати навчальний процес щодо видів мовленнєвої діяльності: аудіювання, говоріння (монолог, діалог), читання, письма; навчання студентів ефективно й раціонально проводити підготовку до уроку як до основної форми освітнього процесу; володіння критеріями оцінювання та аналізу чинних підручників з іноземної мови як основних засобів навчання, визначення в їх змісті положення прийнятої концепції навчання та вміння ефективно використовувати це у власній педагогічній діяльності; ознайомлення з основними напрямками розвитку сучасної педагогічної науки,

методики та теорії навчання іноземної мови; формування готовності до постійного професійного самовдосконалення [3].

В. Редько висловлює необхідність розглядати всі компоненти освітнього процесу в підготовці майбутнього вчителя іноземної мови з комунікативно-діяльнісних позицій [9]. Це означає, що зміст навчання іноземної мови має бути “адекватний його цілям: навчати говорити через говоріння (через виконання дій, спрямованих на оволодіння цим видом мовленнєвої діяльності), навчати читанню через читання, навчати аудіюванню через слухання, навчати письма через письмо” [9]. С. Роман розглядає комунікативно-діяльнісний фактор у підготовці майбутнього вчителя іноземної мови через оволодіння певними знаннями: фоновими та красназвничими; уміннями брати участь у діалозі культур; знання моделей вербальної та невербальної комунікативної поведінки; володіння певним лінгвістичним соціокультурним мінімумом [10].

Висновок та перспективи дослідження. Грунтуючись на всьому вищевикладеному, відмітимо, що питання реалізації й оволодіння майбутнім учителем сучасними дидактичними засобами потребує належної уваги. Підготовка майбутніх учителів іноземної мови розглядається в межах дослідження як цілісний педагогічний процес формування готовності до здійснення успішної професійної взаємодії з учнями, що передбачає запровадження сучасних дидактичних засобів, оволодіння необхідною сукупністю дидактичних умінь та навичок, наявність яких забезпечить ефективне виконання завдань іншомовної педагогічної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бим И. Л. Некоторые исходные положения теории учебника иностранного языка. *Иностранные языки в школе*. 2002. № 3. С. 5–8.
2. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ–Ірпінь : Перун, 2005. VIII.
3. Калініна, Л. В., Самойлюкевич, І. В. *Професійна підготовка майбутнього вчителя іноземних мов у контексті європейських вимог*. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. 2004. № 19. [online]. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/481/1/04klvkev.pdf> (дата звернення: 10.01.2018).
4. Лісова С. В. Професійна підготовка вчителя як умова забезпечення якісної освіти для всіх. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти*. 2014. Вип. 9, С. 169–173.
5. Проект Концепції розвитку педагогічної освіти. Міністерство освіти України, 2017. [online]. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2017/12/29/kontseptsii-rozvitku-pedagogichnoi-osviti-12-17-go.doc> (дата звернення: 11.01.2018).
6. Першукова О. О. Зарубіжний досвід реалізації світоглядного потенціалу змісту навчання у підручниках з іноземної мови. *Проблеми сучасного підручника: зб. наук. праць / Ін-т педагогіки АПН України*. Київ: Педагогічна думка, 2008. Вип. 8, С. 375–384.
7. Пехота О. М. Індивідуальність учителя: теорія і практика: навчальний посібник. Миколаїв: Гліон. 2011.
8. Редько В. Г. Засоби формування комунікативної компетентності у змісті шкільних підручників з іноземних мов. Теорія і практика: монографія. Київ: Генеза, 2012. 224 с.
9. Редько В. Г. Конструювання змісту шкільних підручників з іноземних мов: теорія і практика: монографія. Київ: Педагогічна думка, 2017.
10. Роман С. В. Методика навчання англійської мови у початковій школі: навчальний посібник. Київ: Ленвіт, 2005.
11. Щепилова А. В. Проблемы преподавания второго иностранного языка и вопросы подготовки педагогических кадров. *Иностранные языки в школе*. 2000. № 6, С. 16–22.

Bereziuk Julia. Didactical skill formation in the prospective foreign language teachers professional training

The research problem is related to the introduction of a new educational policy, the content and expected outcomes of teacher's professional development based on engaging a competent, active, flexible personality with a "creative teacher" role-identity.

Based on analysis of the theory and practice in the professional education, a set of contradictions is defined: between the modern society's request for obtaining high-quality foreign language education and the ability of higher education institutions to satisfy it; between the need to implement a creative teaching approach concerning methods of teaching future foreign language teachers and the traditional system of professional training. However, the system does not fully provide the conditions for innovative professional teacher training.

According to I. Bim, V. Kalinin, A. Konyshcheva for a successful preparation in the process of teaching a future teacher of a foreign language, one has not only to use the means of foreign communication, but also, to know the content knowledge of the country and the language we study, background knowledge.

L. Kalinina, I. Samoilukevich and other scientists define the leading integrative approach in the professional training of the future foreign language teacher and consider it as a combination of qualitative knowledge of the theoretical bases of teaching foreign language and related sciences; possession of effective types of educational activities for the formation of competences, which are provided by the foreign language curriculum; formation of listening, speaking (monologue, dialogue), reading, writing skills; mastering the criteria for evaluating and analyzing existing foreign language textbooks as the main learning tools, determining the content of the accepted learning concept in their content and being able to use it effectively in their own pedagogical activity; getting acquainted with the basic directions of development of modern pedagogical science, methodology and theory of foreign language teaching; formation of readiness for continuous professional self-improvement.

The results of the author's findings, represented in the paper, proved the growing research around the methods, forms, ways to improve teacher professional development for usage of didactical skills that result in improved outcomes for future foreign language teachers needs to be studied deeply in this area.

Key words: didactical skills, pedagogical activity, professional teacher training, formation, teaching foreign language, communication, flexible personality, readiness, modern pedagogical science.

REFERENCES

1. Bim, I. (2002). Nekotorye ishodnye polozhenie teorii echebnika inostrannogo yazyka [Some initial provisions of theory of the textbook of foreign language]. *Innostrannye yazyki v shkole – Foreign Languages at School* [in Russian].
2. Busel, V. (2005). *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* [Big explanatory dictionary of modern Ukrainian]. Kiev-Irpin: Perun, VIII [in Ukrainian].
3. Kalinina, L., Samoilukevich, I. (2004). Profesiina pidgotovka maibytynogo vchytelya inozemnykh mov u konteksti evropeyskykh vymog [Pre-service professional development of foreign language teachers in context of European requirements]. *Visnyk Zhytomyrskogo derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka – Zhytomyr Ivan Franko State University Journal*. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka № 19 [online]. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/481/1/04klvkev.pdf> (Last accessed: 10.01.2018) [in Ukrainian].
4. Lisova, S. (2014). Profesiynna pidgotovka vchytelya yak umova zabezpechennya yakisnoi osvity dlya vsih [Teachers' training as a condition for quality education for all]. *Onovlennya zmistu, form ta metodiv navchannya i vykhovannya v zakladakh osvity – Updating the Content, Forms and Methods of Education and Training in Educational Institutions*, 9, 169–173 [in Ukrainian].
5. Ministerstvo osvity Ukraini (2017). *Proekt Konceptsiyi rozvitku pedagogichnoyi osvity* [Draft Concept for the Development of Teachers' Education]. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2017/12/29/kontseptsii-rozvitku-pedagogichnoi-osviti-12-17-go.doc> (Last accessed: 11.01.2018) [in Ukrainian].
6. Pershukova, O. (2008). Zarubizhnii dosvid realizatsii svitoglyadnogo potentsialu zmistu navchannya u pidruchnikakh z inozemnoi movy [Foreign experience in realizing the worldview potential of the content of teaching in foreign language textbooks]. *Problemy suchasnogo pidruchnika – Problems of a Modern Textbook*, 8, 375–384. Kyiv: Pedagogichna dumka [in Ukrainian].
7. Pyehota, O. (2011). *Individualnist uchitelya: teoriya i praktika* [Teacher's personality: theory and practice]. Mikolayiv: Ilion [in Ukrainian].
8. Redko, V. (2012). *Zasoby formuvannya komunikativnoi kompetentnosti u zmistu shkilnykh pidruchnikov z inozemnykh mov. Teoriya i praktika*. [Means of formation of communicative competence in the content of school textbooks in foreign languages. Theory and Practice]. Kyiv: Geneza [in Ukrainian].
9. Redko, V. (2017). *Konstruyuvannya zmistu shkilnih pidruchnikov z inozemnih mov: teoriya i praktika* [Designing the content of school textbooks in foreign languages: theory and practice]. Kyiv: Pedagogichna dumka [in Ukrainian].
10. Roman, S. (2005). *Metodika navchannya angliiskoyi movi u pochatkovii shkoli* [Methods of teaching English at elementary school]. Kyiv: Lenvit [in Ukrainian].
11. Shepilova, A. (2000). Problemy prepodavaniya vtorogo inostrannogo yazyka i voprosy podgotovki pedagogicheskikh kadrov [Problems of teaching a second foreign language and issues of teacher training]. *Innostrannye yazyki v shkole – Foreign Languages at School*, 6, 16–22 [in Russian].